

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 929.5:94(497.4Branik)

Prejeto: 19. 10. 2007



**Martin Ličen**

univ. dipl. zgod., Branik 33, SI-5295 Branik  
e-pošta: martinlicen@yahoo.com

## O gospodih z Rihemberka, njihovi posesti in sorodstvenih povezavah

### IZVLEČEK

*Gospodje z Rihemberka so bili pomemben ministerialski rod v službi goriških grofov, a so zaradi relativno kratkega pojava v goriški zgodovini malo poznani. Članek je le del diplomske naloge, v kateri so zbrane omembe pripadnikov tega plemiškega rodu iz virov 13. in 14. stoletja. Na osnovi teh virov je tu predstavljen obseg rihemberških posesti ter poročna in dedna politika rihemberške družine, kot se kaže v poročnih pogodbah. Podan je tudi celosten pregled rihemberške zgodovine ter hipoteze o njihovem izvoru na podlagi zapisa imena in družinskega grba.*

### KLJUČNE BESEDE

*Rihemberk, Branik, goriški grofje, srednjeveški viri*

### SUMMARY

#### ON SEIGNIORS FROM RIHEMBERK (REIFENBERG), THEIR PROPERTY AND FAMILY CONNECTIONS

*The seigniors from Rihemberk (Reifenberg) were a significant ministerial family in service of the counts of Gorizia; however, because of a relatively short occurrence in the history of Gorizia they are scarcely known. The article is a part of the university degree paper in which mentionings of members of the noble family are collected from sources of the 13<sup>th</sup> and 14<sup>th</sup> centuries. Based on those sources and here presented are the extent of the Rihemberk property, and conjugal and hereditary policy of the Rihemberk family as seen from matrimonial contracts. Also given is an overview of the Rihemberk history and a hypothesis on their origin based on the name and family coat-of-arms.*

### KEY WORDS

*Rihemberk (Reifenberg), Branik, the counts of Gorizia, medieval sources*

### 141 let rihemberskega rodu na Goriškem

V okvir goriške zgodovine se rihemberski rod vpiše v začetku 13. stoletja, ko so otroci Folkerja z Rihemberka in s tem vsi njihovi potomci prešli v novo odvisnostno razmerje: leta 1230 je namreč škof Henrik iz Brixna prepustil goriškemu grofu Majnhardu otroke svojega ministeriala Folkerja, od katerih ni imel velikih koristi, in v zameno dobil otroke Markvarda z Bleda.<sup>1</sup> V listini oglejskega patriarha Ulrika pa se že leta 1188 kot priča pojavi Oton z Rihemberka, za katerega pa se ne ve, v kakšnem sorodstvenem razmerju je bil s Folkerjem. Upoštevač omenjeni letnici lahko sklepamo, da ju loči ena ali dve generaciji in v primeru direktnega potomstva bi to pomenilo, da je Folker Otonov sin oz. vnuk. Dokazovanje te trditve je zaradi pomanjkanja pisnega gradiva oteženo. Več pisnih omemb pa imamo ohranjenih za naslednje tri generacije.

Pripadniki rihemberskega rodu so kot goriški ministeriali nastopali v številnih listinah goriške provenience, sami pa so listine izdajali redkeje. Tako se Folkerjev sin Ulrik I. že leta 1231 pojavi kot priča pri pravnem dejanju goriškega grofa Majn-

harda,<sup>2</sup> pojavlja pa se tudi skupaj s svojim bratom Folkerjem, prav tako v seznamu prič.<sup>3</sup> Že prva generacija Rihemberskih v službi goriških grofov se je uveljavila v takratni družbi, na kar kaže naziv gospod (*dominus*), s katerim so označeni v listinskih besedilih, ter tudi dejstvo, da se njihova imena pojavljajo na začetku seznama prič, v nekaterih primerih takoj za patriarhovim ali grofovim imenom.<sup>4</sup> Ulrik I. pa ne nastopa samo kot priča, ampak nosi tudi vlogo razsodnika v sporu med oglejskim patriarhom Bertoldom in grofom Majnhardom III. leta 1249.<sup>5</sup> Ulrikov brat Folker je verjetno umrl najkasneje leta 1250, saj se od tega leta naprej z Ulrikom v listinah pojavlja njegov drugi brat, Hugon.

Ulrik I. je imel štiri otroke: Konrada, Folkerja, Ulrika II. in hči Gertrudo. Ta se je leta 1249 poročila z Biakvinom, sinom Vošalka iz Devina in s tem sta se sorodstveno povezali dve pomembni goriški ministerialski rodbini. Ob tej priliki je bila sklenjena tudi poročna pogodba, s katero Vošalk v imenu sina Biakvina obljubi Ulriku 200 mark oglejskih denarjev, Biakvin pa svoji soprogi obljubi 100 mark jutrnje.<sup>5</sup> Sin Konrad se omenja v mirovni pogodbi, sklenjeni leta 1252 med salzburskim nad-



Grad Rihemberk – pogled z jugozahoda (foto: Martin Ličen).

1 Wiesflecker, *Die Regesten*, str. 116, št. 431.

2 Wiesflecker, *Die Regesten*, str. 116, št. 434; Kos, *Gradivo* 5, str. 263, št. 553.

3 Wiesflecker, *Die Regesten*, str. 118, št. 444.

4 Prav tam, str. 127, št. 480.

5 Baraga, *Gradivo*, str. 101, št. 82; Wiesflecker, *Die Regesten*, str. 142, št. 539; Schumi, *Urkunden*, str. 142, št. 161.

6 Štüh, *Srednjeveške*, str. 185.

škofom Filipom in goriškima grofoma kot eden izmed talcev, ki bi bili poroki za ohranitev premirja.<sup>7</sup>

Ulrik I. je umrl leta 1277 v Čedadu, na njegov pogreb pa je svojega predstavnika poslal tudi oglejski patriarh Rajmund. Še v času njegovega življenja je rihemberški rod pridobil tudi nekatera posestva v Istri: najkasneje leta 1270 jim je namreč goriški grof podelil v zajem gospostvo Završje med Grožnjanom in Opartljem. Tega leta je Ulrik (II. ali III.) izdal ukaz, da se mora zapreti vsakega, ki bi v Završju deloval proti njemu.<sup>8</sup> Na to gospostvo pa je vezan še en dokument iz leta 1276: z njim zastavi Ulrik II. svoji hčeri Frančiški, vdovi po Vošalku iz Momjana, svoje dohodke od gospostva v Završju za 1000 malih veronskih liber.<sup>9</sup> V primerjavi z Ulrikom I. je v dokumentih takratnega časa veliko manj omemb njegovega sina Ulrika II., kar pa ostane nespremenjeno tudi v naslednjih generacijah. Poznan je tudi brat Ulrika II., Folker. O njem nam priča listina, s katero se je po njegovi smrti leta 1297 razdelila njegova dediščina med Rudolfa iz Svibnega, Bertolda iz Strassberga, Majnclina s Turjaka ter brata Ulrika. Prvi trije so bili vsi poročeni s Folkerjevimi hčerami Diemuto, Gertrudo in Nežo, ki jih je imel v zakonu z Nežo iz Velthursna.<sup>10</sup>

Rihemberški rod se je nadaljeval z Ulrikovim sinom. Ulrika III. zasledimo v listini iz leta 1292, s katero da svoji ženi Kunigundi, hčeri Dietalma iz Villalte, završniško gospostvo kot jutrnjo. Ulrik III. je bil kot edini iz rihemberškega rodu nosilec enega izmed dvornih uradov goriških grofov: med letoma 1295 in 1297 je bil Ulrik III. dvorni mojster (*magister curie*), ki je stal na čelu dvorne uprave, podrejeni pa so mu bili vsi ostali dvorni uradi. Presečna dejstvo, da kljub pomembni vlogi, ki so jo imeli gospodje z Rihemberka (dvorni mojstri so prihajali le iz najpomembnejših ministerialskih rodov goriškega grofa), niso bili nikoli prej ali potem nosilci katerega koli goriškega urada. Ulrik III. se v tej funkciji omenja leta 1297, ko ga goriški grof Albert II. imenuje *dilectus ministerialis noster Ulricus de Reiffenberg, magister curie nostre*, umrl pa je leta 1301.<sup>11</sup> Poznani so trije sinovi Ulrika III.: Konrad in Ulrik imata tipični rihemberški imeni, Dietalm pa je dobil ime po očetu svoje matere Kunigunde, Dietalmu iz Villalte. Zadnja generacija rihemberških gospodov nastopi z otroki Dietalma: Konradom, Hugonom, Hedviko, Palmeiro, Ulrikom V. in verjetno Dietalmom Mlajšim. Konrad je omenjen 12. novembra 1329 kot Dietalmov sin pri nekem

sporu, za hčer Hedviko pa izvemo leta 1337, ko so se začela poročna pogajanja ter 1338, ko se poroči s Konradom iz Felbna.<sup>12</sup>

Zadnji rihemberški moški potomec Ulrik V. je izpričan v več dokumentih, prvič leta 1333, ko je prejel potrdilo zadevajoč posest v Mitteldorfu v dolini reke Möll s strani Ulrika iz Sagritza.<sup>13</sup> Leta 1336 je bilo sklenjeno premirje med goriškimi grofi in oglejskim patriarhom, s katerim se je končal spor za grad Braulins v Pušji vasi, ki ga je v vojni osvojil oglejski patriarh.<sup>14</sup> Kot poročstvo za izvajanje mirovnih sklepov je oglejski patriarh dobil za štiri mesece talce, med katerimi je bil tudi Ulrik V., sin Dietalma z Rihemberka. Ulrika V. spet srečamo leta 1356, ko je bil sklenjen sporazum s predstavniki Beneške republike,<sup>15</sup> leta 1358 pa zastavi beneškemu dožu svoj grad v Grožnjanu kot poročstvo za poravnavo dolga.<sup>16</sup> Zadnjič se Ulrik V. omeni julija leta 1371 zaradi spora glede lastništva nekega posestva na Krasu.<sup>17</sup> Umrl je v drugi polovici leta 1371, saj se 12. decembra že omenja njegova vdova, vse posesti, s katerimi je ta plemiški rod upravljal, pa so bile združene v rihemberški urad, na čelu katerega je bil grofov upravnik. Oskrbnik rihemberškega gradu pa je postal Štefan z Dornberka, ki v svoji listini pravi, da ga je goriški grof Majnhard ohišil na svojem gradu Rihemberk, da ga oskrbuje in varuje, dokler bo tako po njegovi (grofovi) volji in milosti.<sup>18</sup>

V dokumentih tedanjega časa je moč zaslediti še nekatere omembe predstavnikov rihemberške hiše, a jih zaradi skoposti podatkov težje uvrstimo v sorod-

<sup>12</sup> Trotter, *Die Herren*, str. 543.

<sup>13</sup> Prav tam.

<sup>14</sup> Joppi, *Documenti (1888)*, str. 54, št. 128.

<sup>15</sup> Sardagna, *I signori di Reiffenberg*, str. 152, št. 7.

<sup>16</sup> Prav tam, str. 155, št. 9.

<sup>17</sup> Kos, *Iz zgodovine*, str. 118; Trotter, *Die Herren*, str. 570. Leta 1371 sta vojvode Albert III. in Lepold III. od Ivana iz Stegberg (blizu Loža na Kranjskem) kupila posest na spodnjem Krasu in ki spadajo pod grad Adelsberg (Postojna). Vendar si je ta posestva lastil tudi Ulrik V. in vojvode sta določila Hugona z Devina, naj predse skliče Ivana in Ulrika ter naj se dokaže pripadnost dotičnih posesti pod grad Adelsberg. Očitno je zmagal Ivan iz saj je 31. marca 1372 Albert III. ukazal, naj se posestva, ki spadajo pod Adelsberg ne pripisujejo vdovi Ulrika V. in njihovim potomcem.

<sup>18</sup> Štih, *Goriški grofje*, str. 210: *...pehaust hat auf sein vest Reiffenberg, als lang sein gnad und will ist, in sembllicher weise, daz ich die vorgenant vest in guter hut und phleg haben soll...* V 14. stoletju se je uveljavil izraz "ohišiti" (*behausen*), kar pomeni zaupati kastelanu varovanje, oskrbovanje in vzdrževanje gradu, ki naj bo zmeraj odprt za goriškega grofa in njegovo spremstvo. V tem času se je namreč spremenil dotedanji vojaški sistem, po katerem je plemič v zameno za opravljanje vojaške službe dobil od deželnega gospoda zemljiško gospostvo z gradom. Z namenom, da bi si čimveč gradov neposredno podredil, je nanje postavljal svoje uradnike – kastelane oz. oskrbnike, vojaška služba pa se je namesto s podeljenim fevdom začela plačevati z denarjem, viteško vojsko pa je tako zamenjala najemniška vojska. Gl. Štih, *Goriški grofje*, str. 208.

<sup>7</sup> Baraga, *Gradiivo*, str. 202, št. 186; Wiesflecker, *Die Regesten*, str. 154, št. 591.

<sup>8</sup> Wiesflecker, *Die Regesten*, str. 228, št. 850.

<sup>9</sup> Štih, *Srednjeveške*, str. 186.

<sup>10</sup> Štih, *Goriški grofje*, str. 118.

<sup>11</sup> Stopar, *Rihemberk*, str. 21.

stveno strukturo tega rodu. Tako se leta 1251 omenja Henrik z Rihemberka, ki je od svojih vazalov prejel seznam njihovih fevdov in bil omenjen z označbo "iz starega plemstva"; lahko bi bil brat Ulrika I. oz. njegov stric.<sup>19</sup> Trideset let kasneje, leta 1281, Nikolaj z Dornberka daje v imenu Otona z Rihemberka, imenovanega Winbuler vse zaloške posesti pod gradom Dornberk oglejskemu patriarhu Rajmundu, ta pa jih ponovno podeli v fevd Rihemberškim, tokrat Orklinu z Rihemberka, pri katerem ne moremo z gotovostjo govoriti o njegovem sorodstvenem razmerju z Otonom ali katerimkoli drugim članom rihemberške družine.<sup>20</sup> Leta 1287 se poleg Ulrika (II. ali III.) omenja Pren z Rihemberka, ki je verjetno pripadal isti generaciji kot Ulrik in bi tako lahko bil brat ali bratranec, oba pa se s svojimi četami pridružita vojski patriarha Rajmunda v vojni proti Benetkam.<sup>21</sup> Leta 1367 se hči Ulrika V. Elizabeta poroči z Ulrikom iz Pottendorfa, kateri ji daje 2000 guldnov jutrnje.<sup>22</sup> Giuseppe de Sardagna je v svojem članku pod rubriko "Omenjeni v dokumentih" zabeležil še leta 1295 omenjenega Varnerija, leta 1315 omenjenega Dietalma Mlajšega, ki bi po imenu lahko bil eden od sinov Dietalma z Rihemberka, Henglema in njegovega sina Engelsacha zapisana leta 1320, v letih 1328 in 1330 je omenjen Grifon, leta 1335 sta omenjena Friderik in njegov sin Artulf ter leta 1359 Benvenut in njegov sin Štefan.<sup>23</sup> Slednja dva se omenjata v povezavi z posojilom, ki ga je Ulrik V. prejel s strani beneškega doža Ivana Delfina in za kar je zastavil grad Grožnjan v Istri.<sup>24</sup> Benečani so najprej izplačali le del posojila, 12. februarja 1359, po opravljeni inventarizaciji in popisu zastavljenega posestva, pa še preostali del in sicer pooblaščenca Ulrika z Rihemberka: Štefanu sinu Benvenuta z Rihemberka in Leonhardu sinu Angela Frassa z Devina.<sup>25</sup>

### Poskus razlage izvora Rihemberških

Kot rečeno, so bili rihemberški gospodje v službi goriških grofov in so se najverjetneje v prostor Vipavske doline priselili potem, ko so vstopili v odvisnostno razmerje z novimi fevdnimi gospodi. Kdaj naj bi se to zgodilo, je zaradi redkosti in neraziskanosti ohranjenega arhivskega gradiva težko zanesljivo reči. Prav tako iz istih razlogov ostaja odprto vprašanje, od kod naj bi plemiški rod Rihemberških prišel v spodnjo Vipavsko dolino, na severni rob Krasa, čeprav je tu slika malenkost bolj jasna. V

zgodovinopisju se namreč pojavljata dve hipotezi izvora rihemberških gospodov. Pri obeh naj bi imel rod korenine na Južnem Tirolskem, razlikujeta pa se po tem, kateri grad naj bi rodu dal ime. Po razlagi Milka Kosa naj bi rod Rihemberških nosil ime po gradu Riffenstein, danes Reiffenstein pri Vipitenu (nem. Sterzing), severozahodno od Bressanoneja (nem. Brixen) v dolini reke Isarco (nem. Eisack).<sup>26</sup> V 12. stoletju se v virih omenjajo ministeriali brixenske škofije s pridevkom "iz Riffensteina" in do leta 1230 so pripadniki rihemberškega rodu bili ravno to – ministeriali v službi škofa iz Brixna. O tem govori listina, izdana leta 1230 (po Wiesfleckerju pred septembrom), ki sta jo potrdila škof Henrik iz Brixna in goriški grof Majnhard. Z njo je škof potrdil, da se je s kolegijem stolnega kapitlja, tirolskega grofa, svojega odvetnika in svojih ministerialov ter goriškim grofom Majnhardom dogovoril o sledeči menjavi: škof je prepustil grofu Majnhardu otroke Folkerja z Rihemberka, ki so mu v majhno korist, v zameno pa je škof od grofa dobil Konrada, sina Markvarda iz Bleda in njegovo sestro, ki škofu koristijo. Na koncu besedila nastopajo kot priče tega pravnega dejanja ...*Wintherus prepositus ecclesie Brixinensis, Henricus decanus eiusdem ecclesie, dominus Conradus de Stilves, Pertholdus scriba, eiusdem ecclesie canonicum et comitis Tyrolensis Brixinensis ecclesie advocati, dominus Vgo de Tøwers, dominus Arnoldus de Rodench etc.*<sup>27</sup> Tako Kos ugotavlja, da so bili Rihemberški sprva ministeriali brixenske škofije, leta 1230 pa so z zamenjavo Folkerjevih sinov postali ministeriali v službi goriškega grofa. Ker pred tem časom ni poznan noben gospod z nazivom "z Rihemberka", ki bi bil povezan s škofijo v Brixnu, ampak le "z Riffensteina", se ponuja teza o prenosu imena tega gradu na nov grad na Goriškem, potem ko so postali gospodje z Riffensteina novi goriški ministeriali. Še ena podobnost z gospodi z Riffensteina je uporaba moškega osebnega imena Ulrik, ki je bilo zelo pogosto uporabljeno tudi pri moških potomcih z Rihemberka.<sup>28</sup>

Drugi vidik izvora imena Rihemberk je zagovarjal že avstrijski humanist Wolfgang Lazius v 16. stoletju, za njim pa je to povzel tudi Carl von Czoernig. Ta izpeljuje poreklo Rihemberških iz bavorskega rodu Greifenberg, ki se v virih pojavijo v 2. polovici 12. stoletja in so na Južnem Tirolskem sezidali grad Greifen, danes Greiffenstein pri Bolzanu (nem. Bozen) ter se začeli po njem tudi po-

<sup>19</sup> Stopar, *Rihemberk*, str. 20.

<sup>20</sup> Bianchi, *Thesaurus*, str. 208, št. 460.

<sup>21</sup> Vidmar, *Kronika Rihemberka-Branika*, str. 74.

<sup>22</sup> Trotter, *Die Herren*, str. 570.

<sup>23</sup> Sardagna, *I signori di Reiffenberg*, str. 173.

<sup>24</sup> Sardagna, *I signori di Reiffenberg*, str. 155.

<sup>25</sup> Trotter, *Die Herren*, str. 568.

<sup>26</sup> Kos, *Urbarji*, str. 34; Vidmar, *Kronika Rihemberka-Branika*, str. 74.

<sup>27</sup> Wiesflecker, *Die Regesten*, str. 116, št. 431. V Kroniki Rihemberka-Branika je pri opisu prve omembe narobe zapisan naziv Folkerja: avtor je zapisal, da je škof predal grofu otroke Folkerja iz Riffensteina, pravilno pa je Folkerja iz Riffenbercha (*Folkerus de Riffenberch*).

<sup>28</sup> Kos, *Urbarji*, str. 34.



Wolfgang Lazius, eden prvih, ki je pisal o gospodih z Rihemberka ([http://www.allposters.com/-sp/Wolfgang-Lazius-German-Physician-and-Historian-osters\\_11863320-htm](http://www.allposters.com/-sp/Wolfgang-Lazius-German-Physician-and-Historian-osters_11863320-htm)).

imenovati.<sup>29</sup> Plemiške družine so se izvorno imenovalle po svojih gradovih in ne obratno. To navado so delno opustili potem, ko so se preselili v mesto, po drugi strani pa so priseljene plemiške družine pogostokrat gradove, ki so jih sezidale, poimenovalle s svojim družinskim imenom.

V prid hipotezi o bavarskih gospodih Greifenberg govori več dejstev. Zgovoren je podatek, da so tako gospodje z Greifenberga kot gospodje z Rihemberka v svojih grbih in na svojih pečatih imeli upodobljen motiv grifona (nem. Greif), mitološkega bitja z levjim trupom ter orlovo glavo in krili. Trdnost te razlage pa se zamaje, ko se spustimo v razvoj oblik samega naziva. V virih iz 13. stoletja se za ime Rihemberk največkrat pojavi oblika Rifemberch s kratkim *-i-* in ne z diftongom *-ei-*, kot ga zasledimo v besedi Greif. V tem primeru se ime Rifemberch ne da povezati s krilatim bitjem v njihovem grbu, kot je to mogoče pri imenu Greifenberg in tako obvelja členitev imena, kot smo ga opisali v prejšnjih vrsticah (Riff – greben). Se pa zapisi tega pridevka začnejo spreminjati v 2. polovici 13. stoletja, ko se dosledno začne uporabljati oblika Rei-

fenberch z diftongom *-ei-*. Ali je bila ta sprememba zapisa posledica vpliva morebitnega izvornega imena Greifenberg ali pa so bile to napake srednjeveških pisarjev, je težko reči oz. dokazati, vendar se v času uporabe oblike Rifemberch v dokumentu pojavi tudi kasneje uveljavljena oblika. V listini iz leta 1229, zapisani 11. marca v Čedadu, se na koncu besedila med navzočimi pri tem pravnem dejanju omenja tudi Folker "de Reifenberch", taisti Folker, ki nastopa v listini iz leta 1230 in je označen kot "de Rifemberch". V tej listini oglejski patriarh Bertold potrди opatinji Merengardi in samostanu sv. Marije v Ogleju vse posesti in daritve s strani predhodnih patriarhov Popa, Sigeharda in Ulrika. Poleg Folkerja, ki se omenja na koncu besedila, so bili pri listinjenju prisotni še drugi cerkveni in posvetni gospodje. Na prvem mestu je naštet Henrik, škof v Pulju, sledijo mu Girardo, škof v Novigradu, Arhinidij, opat v benediktinskem samostanu sv. Martina v Beligni južno od Ogleja, Oton, predstojnik sv. Ulrika (Urha), Konrad, dekan v Čedadu, Majnhard goriški grof, vicedom Konrad ter na koncu še naš Folker.<sup>30</sup> Dejstvo, da je Folker nastopal kot priča poleg goriškega grofa Majnharda, kateremu so bili leta 1230 prepuščeni Folkerjevi otroci, daje slutiti, da rihemberški gospodje res še niso bili v službi goriških grofov pred letom 1230.



Grb rihemberških gospodov (*Sardagna, I signori, str. 173*).

<sup>29</sup> Czoernig, *Das Land*, str. 647; Stopar, *Rihemberk*, str. 20.

<sup>30</sup> Wiesflecker, *Die Regesten*, str. 115, št. 428.

Prav tako lahko v virih iz 14. stoletja, ki se nanašajo na pripadnike rihemberške rodbine, zasledimo še redkeje uporabljen zapis Greifenberg. Dietmar *de Grefinberg* se je odpovedal fevdu nad gradom v Vipavi, katerega je leta 1320 oglejski patriarh Pagano podelil v fevd Rainerju.<sup>31</sup> Verjetno isti Dietmar z Greifenberga, kastelan v Vipavi, je glavni subjekt v pismu, ki ga je tirolsko-goriški grof Henrik pisal beneškemu dožu Ivanu Superanciu: v njem je govora o tem, kaj storiti glede Dietmarja, ki ima v ujetništvu Benečana Tomaža in Rika ter koprškega ambasadorja Franciška.<sup>32</sup>

Kako vemo, da je ta Dietmar pripadnik rihemberškega rodu in da oznaka Greifenberg ne pomeni neke druge plemiške rodbine? S pomočjo primerjalne metode lahko primerjamo več listin oz. drugih pisnih virov, ki so nastali v razmeroma kratkem časovnem obdobju. Pismo, v katerem se omenja Dietmar z Greifenberga, je bilo napisano 1. septembra leta 1323. Czoernig omenja listino iz leta 1322, s katero sta brata Konrad in Dietmar z Rihemberka prodala Lipo na Krasu, ter dogovor iz leta 1329 z oglejskim patriarhom Paganom, s katerim se ureja desetina v Miljah.<sup>33</sup> Ker na Goriškem teritoriju ni poznan noben rod z Greifenberga in razen izjem ni zaslediti omembe tega imena, ki bi se nanašala na to območje, gre pri tem nedvomno za pripadnike rihemberške hiše.

Podobno ime, kot ga nosi Dietmar, zasledimo še v nekaterih dokumentih iz tega časa in ponovno se zastavi vprašanje, ali je to ista oseba in gre le za drugačno obliko zapisa, ki jo je uporabljal drug pisar, ali pa sta to dve različni osebi. Zaradi pomanjkanja pisnih virov, ki bi omogočali natančnejšo primerjavo, tega ne moremo trditi s sto odstotno gotovostjo. Sardagna je objavil listino iz leta 1359, v kateri se omenja Ulrik, sin Dietalma z Rihemberka (*Ulricus filius quondam Detalmi de Rayfinberg*).<sup>34</sup> Od omembe Dietmarja leta 1322 do leta 1359 je minil čas skoraj dveh generacij, tako da bi lahko bil Dietmar iz leta 1322 po starosti oče Ulrika. V kolikor bi to držalo, lahko sklepamo, da sta Dietalm in Dietmar isti osebi. Czoernig omenja tudi nekega Dietalma z Rihemberka in opozarja na podobnost z imenom Dietmar, ki je svoje posesti v Žiljski dolini na Koroškem zastavil trgovcu Piccolominiju iz Sine.<sup>35</sup> Žal ni podane letnice, ki bi olajšala primerjavo z ostalimi omembami ter s tem omogočila potrditev ali zavrnitev hipoteze, da gre tudi tu za isto osebo.

### Rihemberška posest in sorodstvena politika

Rihemberški gospodje se po velikosti posesti, s katero so razpolagali, uvrščajo med najmočnejše ministerialske rodove v službi goriških grofov. Poleg njih štejemo v to skupino še gospode iz Devina in tiste iz Pazina.<sup>36</sup> Od goriških grofov so imeli v fevdu obsežno posest v Vipavski dolini, v okolici Gorice, v "gorah" nad Gorico (Trnovska planota), na Krasu, na Notranjskem, Bovškem, pa tudi v Istri, Furlaniji in na Koroškem.

Posesti na Krasu, ki so spadale pod rihemberški urad in so verjetno bile tudi del rihemberške posesti, so zapisane šele v urbarju iz leta 1502, v katerega spada goriška posest v vaseh Dutovlje, Tomaj, Godnje, Kreplje, Avber, Ponikve, Štanjel, Tomačevica, *Jurkawitz*, Gabrovica in Komen. Ker so goriški grofje to posest gotovo dajali v fevd rihemberškim gospodom do njihovega izumrtja leta 1371, se ta posest omenja v rihemberškem urbarju. Isto velja za goriška posestva pod Nanosom, ki se ravno tako navajajo v rihemberškem urbarju po letu 1371.<sup>37</sup> Podatke za ta predel dobimo v obračunu za urbarialna posestva iz leta 1402,<sup>38</sup> v katerem je omenjenih šest kmetij in pol v Razdrtem (*Preball*), po nekem podatku iz leta 1269 je navedenih deset kmetij) in dvajset kmetij na Ubeljskem, danes Veliko in Malo Ubeljsko (*Vbelczk*), ter v urbarju iz leta 1485,<sup>39</sup> v katerem je na Ubeljskem omenjenih le še šestnajst kmetij. Tako obračun dohodkov (poleg tistega iz leta 1402 še iz leta 1398) kot tudi urbar sta ohranjena v originalu in se nahajata v Državnem arhivu na Dunaju (Haus-, Hof- und Staatsarchiv), kjer hranijo tudi seznam rihemberških fevdov iz okoli leta 1370. Obračun iz leta 1402 in urbar iz leta 1485 sta zabeležena v seznamu iz 16. stoletja z naslovom *Repertorium über das Archiv der alten Grafen von Görz* (Seznam arhiva starih goriških grofov) danes *Archivbehelf 331*, kjer so pri poglavju *Urbarbücher und Register* naštetih goriški urbarji za slovensko Primorje. Poleg omenjenih zapisov so v repertoriju zabeleženi še dohodki in posestva Folkerja in Ulrika z Rihemberka (*Ain alts lanngs schmals pergamenis verplichens urbarzettl, herrn Volkharten vnnd Vlrichen vom Reiffenberg rennt vnnd gult*), seznam urbarjev in kmetij v Svarceneku, Rihemberku in Lokvi (*Ain alts zusammengebunden registerl der vrbar vnnd huben zu Schwarczeneg, Reiffenberg vnnd der Hülb*) ter register fevdov, ki pripadajo rodbini z Rihemberka in fevdov, ki so postali prosti (*Ain registrl der leben zu dem hauss Reiffenberg gehöring, vnnd was von den herrn von Reiffenberg von leben*

31 Czoernig, *Das Land*, str. 647.

32 Sardagna, *I signori di Reifenberg*, str. 150, št. 2.

33 Czoernig, *Das Land*, str. 647.

34 Sardagna, *I signori di Reifenberg*, str. 163, št. 12.

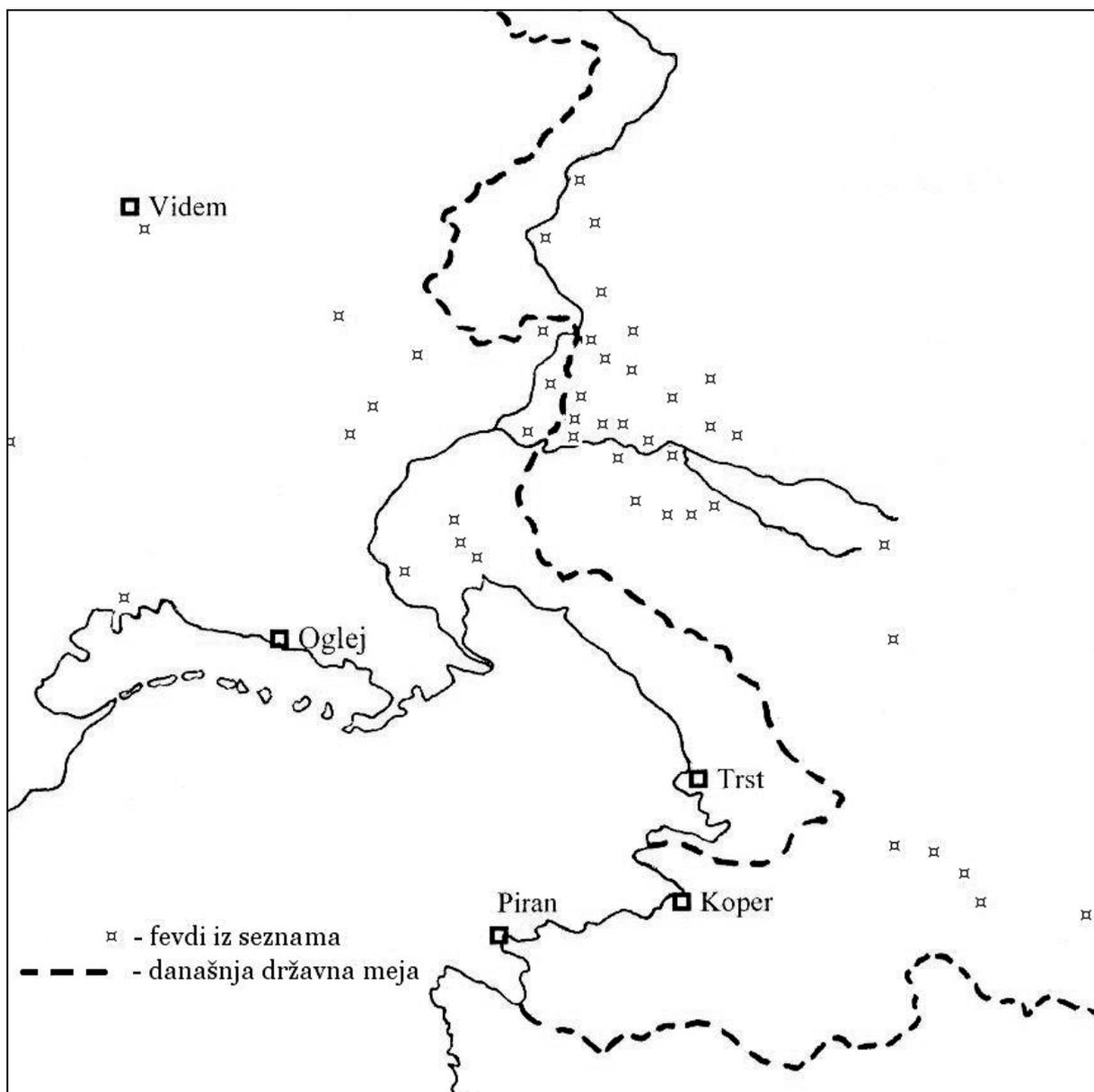
35 Czoernig, *Das Land*, str. 647.

36 Štih, *Goriški grofje*, str. 169.

37 Kos, *Urbarji*, str. 36.

38 Prav tam, str. 128.

39 Prav tam, str. 145.



Karta rihemberških fevdnih posesti, naštetih v seznamu iz leta 1370.

legig worden sein, ligt im ladel Reiffenberg); urbar iz leta 1485 je v seznamu napačno datiran v leto 1385 (*Ain alts vrbarregister vber des einkhomen zu Reiffenberg, 1385*).<sup>40</sup>

Po seznamu iz leta 1402 lahko sklepamo, da so Rihemberški dohodke prejeli še od dveh mlinov na vodi, enega v Dornberku (*die muel zu Dorenberg*) in enega v Oseku (*von der muel bey Vzsekch*), od ene kmetije v Zaloščah (*von einer huben ze Salatsbach*), ene v Cvetrožu, danes zaselek v kraju Branik (*von der huben Zertwes*) in dveh kmetij na Preserjeh (*von zwayen huben ze Pressriach*). Vasi Kostanjevica na

Krasu (*Kestenholcz*), *Poselicz* (kraj ni lokaliziran), Žablje, danes Velike in Male (*Chrotenhulben*), Gabrje (*Gabriach*) in Osek (*Vzsekch*) so morale vsako leto oddajati vinsko desetino, dajatve pa so prihajale še iz Gabrovice na Krasu (*Gabrawicz*), Štanjela (*Sand Daniel*), Prvačine (*Prebatsch*) in Podpeči (*Pupetsch*) v severni Istri.<sup>41</sup>

Rihemberški so bili tudi lastniki velike posesti na Koroškem, kjer so si že od 12. stoletja svojo posest intenzivno večali goriški grofje. Glavni centri goriškega teritorija na Koroškem so bili dolina Drave, dolina reke Möll, dolina Zilje ter osrednja Koroška.

<sup>40</sup> Prav tam, str. 9–11.

<sup>41</sup> Prav tam, str. 128–129.

Z Rihemberškimi je povezana velika posest od Weisspriacha do Wetzmana ter del okrog Mauthna in doline Lesach, v njihovih rokah pa so bili tudi gradovi Weidegg, Weidenburg in Wasserleonburg (vsi trije v Ziljski dolini), ki so po njihovem izumrtju kot urbarialna posest prešli v goriške roke.<sup>42</sup> Da je bil grad Weidenburg v lasti Rihemberških, nam posredno pove listina izdana 2. januarja 1264 na gradu Weidenburg, s katero sta se brata Ulrik in Hugon z Rihemberka odpovedala odvetniškim pravicam in jurisdikciji nad posestmi vetrinjskega samostana, ki pa niso omenjene.<sup>43</sup>

Grad Weidenburg je Ulrik III. Rihemberški izgubil v korist svojega zeta Henrika Gralanda, vicedoma na Kranjskem. Sicer je bila 24. marca 1307 sprejeta razsodba, ki je urejala vrnitev gradu, vendar je ta ostal v posesti Gralanda. Dne 20. marca 1319 je posest prepustil grofu Henriku II. Goriškemu, po drugih poročilih pa naj bi goriški grofje Weidenburg osvojili.<sup>44</sup> Isti Graland je 5. februarja 1330 dobil od vojvode Henrika Koroškega v fevd še urad Hermagor (Šmohor), ki je bil ravno tako kot Weidenburg v rihemberških rokah (posest v Hermagorju je kot posest Rihemberških izpričana že leta 1280), in trdnjavo Malenstein-Priesseneg. Ker pa je Graland pridobil od vojvode Henrika pravico do izgradnje trdnjave pri Hermagorju že 28. januarja 1317, je moral vojvoda urad Hermagor zastaviti Gralandu že prej. Tega je od Ulrika III. Rihemberškega († 1301) pridobil vojvoda Majnhard († 1295).<sup>45</sup>

Grad Wasserleonburg je bil sredi 13. stoletja v posesti bratov Rudolfa, Kolona in Reimberta iz Roža na Koroškem, ki so ga 21. aprila 1253 prenesli na izvoljenega salzburškega nadškofa Filipa kot fevd in mu ga zastavili za večjo varnost. Dne 24. avgusta 1271 je prišlo do razsodbe med Folkerjem z Rihemberka in salzburškim nadškofom Friderikom II., v kateri bi se razjasnila fevdna odvisnost Wasserleonburga. Leta 1309 je Graland, prav tako kot nekaj let poprej Weidenburg, pridobil Wasserleonburg v fevd s strani vojvode Otona Koroškega, vendar so ga Rihemberški še naprej držali v podfevdu. Kako to, da so Rihemberški gospodje prišli na mesto Kolona iz Roža, čigar bratje so bili še živi in so bili upravičeni do lastništva nad gradom, je zaenkrat še nejasno.<sup>46</sup>

Leta 1342 je Gralandov sin Henrik prodal svojemu bratrancu Ulriku V. Rihemberškemu vse svoje koroške posesti, z izjemo dediščine svoje sestre. Od tedaj je Wasserleonburg razdeljen na dva dela: leta 1346 je imel eno polovico neki Ungnad, drugo pa

nekdo iz rodbine Weissenegg.<sup>47</sup> Sorodstveni odnosi so opazni v dejstvu, da je imela leta 1336, po prijetu Ulrika V., njegova teta in vdova starejšega Gralanda enak jamstveni delež kot Konrad Ungnad ter da leta 1372 Viljem iz Weissenegga prav tako govori o svoji ženi in svakih kot lastnikih gradov Dornberk in Rihemberk, kar se najverjetneje nanaša na oba sinova Henrika Gralanda in njihovo sestro. Seveda lahko domnevamo tudi, da bi imela Palmeira z Rihemberka, ki se je poročila s Henrikom Gralandom mlajšim in je bila sestra zadnjega Rihemberškega, v drugem zakonu za moža pripadnika rodbine z Weissenegga. Tudi del Wasserleonburga, ki je pripadel Weisseneggerjem, se 1404 označuje kot nekdanja Gralandova last.<sup>48</sup>

Nadaljnji dedič Rihemberških, Hartnid iz Trauna, ki se je, kakor vse kaže, poročil z vdovo zadnjega Rihemberškega, se v urbarju iz leta 1380/1 pojavlja kot lastnik posesti v Nischwitzu in Podlanigu v dolini Lesach, ki so bile prenesene na Rihemberške. Da je Hartnid podedoval rihemberške fevde je razvidno tudi iz številnih listin, ki jih je izstavil za ta posestva, iz leta 1450 pa je ohranjena notica, ki se nanaša na konec 14. stoletja, da je grad Rihemberk napadel goriški grof Majnhard in ga s silo odzvel pripadniku rodbine Trauner in ne kateremu izmed rihemberških gospodov.<sup>49</sup> Pojasnjeno pa je tudi dedovanje Rihemberških posesti s strani goriških grofov: leta 1357 je avstrijski vojvoda Albert II. ujel Ulrika V. z Rihemberka, grofa Majnhard VII. in Henrik III. pa sta istočasno zavzela grad Weidegg. Nato se je Ulrik V. približal Habsburžanom, s tem da je gradove Rihemberk, Dornberk, Rauhenstein in Weidegg, ki so bili goriški fevd, prenesel na vojvodo Rudolfa Avstrijskega in jih 25. marca 1365 ponovno dobil nazaj kot avstrijski fevd.<sup>50</sup> Iz leta 1368 imamo ohranjeno listino, ki se nanaša na grad Weidegg: v njej Ulrik z Rihemberka obljubi grofu Majnhardu VII., da ne bo ne gradil, ne dograjeval gradu Weidegg brez naklonjenosti, volje in posebne dovoljenja zgoraj omenjenega gospoda, njegovih otrok in potomcev.<sup>51</sup> Ker je bil Majnhard VII., zaradi dedne pogodbe, ki jo je njegov brat Albert IV. sklenil s Habsburžani, v vojni, je s podporo mesta Čedad, ki jo je pridobil 25. aprila 1365, napadel Ulrika V., zavzel in uničil grad Weidegg ter ga nato podelil v dosmrten fevd Ulrikovemu bratu Hugonu in obema nečakoma; 27. julija 1366 je Hugon izstavil listino, v kateri je zapisano, da Majnhard Goriški podeljuje njemu in njegovima nečakoma Nikolaju in Georgu grad Weidegg z

47 Prav tam.

48 Prav tam, str. 65.

49 Trotter, *Die Herren*, str. 571.

50 Prav tam, str. 570.

51 Štüh, *Goriški grofje*, str. 207: *...daz purchstal Waidekk nicht erheben noch pauwen an meins vorgennenten herren und seiner chinde und nachkomen gunst, willen und sunder erlaubnuss...*

42 Klebel, *Die Grafen*, str. 63; Štüh, *Goriški grofje*, str. 23.

43 Jaksch, *Monumenta IV*, str. 606, št. 2823.

44 Klebel, *Die Grafen*, str. 63.

45 Prav tam, str. 64.

46 Prav tam.



Grad Weidenburg v Ziljski dolini ([http://commons.wikimedia.org/wiki/Image:Schloss\\_Weidenburg.JPG](http://commons.wikimedia.org/wiki/Image:Schloss_Weidenburg.JPG))

vsemi pritiklinami, ki ga je skupaj s posestmi v dolini Zilje in Lessacha odvezel Ulriku V., v do-smrten fevd zaradi zvestega služenja.<sup>52</sup> Zdi se, da so kmalu eden za drugim moški pripadniki rihemberške družine pomrli, vsekakor se 12. decembra 1371 omenja le vdova Ulrika V. in celotna posest se 1380 že označuje kot goriška.<sup>53</sup>

Svoje fevde na Koroškem pa so Rihemberški tudi podeljevali naprej v podfevde ali trajno last kot alod in so bili tako eden redkih ministerialskih rodov, ki so imeli aktivno fevdno pravico. O podelitvi v trajno last nam govori daritvena listina iz leta 1256, s katero Ulrik z Rihemberka odstopa za dušni blagor svojih bratov Folkerja in Hugona ter nečaka Folkerja samostanu v Rožacu dve kmetiji v Gratschachu in eno v Räuflachu v dolini reke Möll.<sup>54</sup>

V kolikšni meri je bila rihemberška posest fevd goriškega grofa? Leta 1253 sta brata Ulrik in Hugon za izpustitev ujetega grofa Alberta III. Tirolskega prepustila izvoljenemu salzburškemu nadškofu Filipu dohodke v klužah med Neuenburgom (Rotenstein) in Möllbrückom, ki so bile označene delno kot goriški fevd delno kot lastna posest. Pri podelitvi posesti v dolini Möll ne manjkajo samo podatki o privolitvi zemljiškega gospoda, nasprotno, govori se o svobodni lasti. Kot goriški fevd se izkažejo izrecno posestva v Reissachu, Fragantu,

Stallu, Lesachu, Lendorfu, Witschdorfu, Lainachu, Namlachu, Döllachu, Stranachu in drugih krajih, mogoče tudi Weidenburg. Nasprotno se zdi, da pogodba, sklenjena po osvojitvi Weidegga (1366) in prodaja Hermagora vojvodi Majnhardu, pričajo, da Weidegg in Hermagor nista bila goriška fevda. Sklenemo lahko, da so bili vsaj eno stoletje, od 1264 do 1371, Rihemberški najmočnejši rod v Ziljski dolini in predhodniki Goriških.<sup>55</sup>

Izven meja današnjega slovenskega državnega prostora so imeli gospodje z Rihemberka svoja posestva še v Furlaniji in Istri. V tretji četrtini 13. stoletja so se na nekaterih posestvih v Istri, ki so prvotno pripadala oglejskemu patriarhatu, začeli pojavljati goriški ministeriali, ki so predstavljali pomemben instrument izgrajevanja moči goriške politike v Istri. Posest Završje na desnem bregu Mirne, so Rihemberški dobili v podfevd najkasneje leta 1270 od goriških grofov, ti pa so ga dobili v fevd od oglejskega patriarha že za časa Alberta II.. Te prakse pa je bilo konec že v času vladavine Henrika II., Albertovega sina, ki je završniško posest obdržal zase in nanjo postavil posebnega glavarja iz Pustertala na Tirolskem.<sup>56</sup> Leta 1270 je namreč Ulrik z Rihemberka izdal ukaz, da je treba zapreti vse, ki bi delovali proti njemu ali njegovim na svojem ozemlju Završje.<sup>57</sup>

<sup>52</sup> Trotter, *Die Herren*, sr. 570.

<sup>53</sup> Štih, *Goriški grofje*, str. 207.

<sup>54</sup> Jaksch, *Monumenta IV*, str. 482, št. 2613. Na listini je obesjen delno ohranjen, okrogel pečat premera 45 mm, z napisom + SIGILLV...NBERCH.

<sup>55</sup> Klebel, *Die Grafen*, str. 67.

<sup>56</sup> Štih, *Goriški grofje*, str. 153.

<sup>57</sup> Wiesflecker, *Die Regesten*, str. 228, št. 850: *Eine Berufung von Herrn Ulrich von Reifenberch dass alle Übeltäter, die gegen ihn oder die Seinen sich vergangen hätten, im Gebiet von Puyment nicht sollen erhalten sondern eingefangen werden.*



Grožnjan v Istri ([http://commons.wikimedia.org/wiki/Image:Groznjan,\\_Nortwest\\_Croatia.JPG](http://commons.wikimedia.org/wiki/Image:Groznjan,_Nortwest_Croatia.JPG))

Da je Završje res bilo v rokah oglejskega patriarha, preden so ga dobili Goriški, ugotovimo po primerjanju listinskega gradiva. Prva pisna omemba gradu Završje se sicer pojavi šele leta 1291 v listini goriške provenience, kot del završniške posesti pa je v dokumentu označena tudi vas Kostanjica (*dass schloss Puimonnt und die dorfer Costan, Briczignal unnd Josigkb*), ki je dokumentirana že prej in sicer v darovnici Ulrika II. iz rodbine Weimar-Orlamünde oglejskemu patriarhu Ulriku I., 17. novembra leta 1102.<sup>58</sup> Verjetno je bila Kostanjica že takrat del završniškega posestva, iz česar lahko sklepamo o oglejski oblasti nad Završjem.

Kar zadeva posest v Završju, je poznanih več listin, ki so tako ali drugače povezane z rihemberškim rodом. Kot eden redkih ministerialskih rodov, ki so imeli aktivno fevdno pravico, so tako kot na Koroškem tudi v Istri podeljevali svoja posestva v Završju naprej v fevd svojim podložnikom, mnogi med njimi pa so Rihemberškim predali svoje imetje ter se obvezali stopiti v njegovo službo. Leta 1272 je to naredil Friderik iz Završja, 14. aprila 1275 pa je bila na dvoru Ulrika Rihemberškega v Završju (*Puymont, in curia infrascripti domini Wolrici de Rifemberch*) sklenjena listina, s katero so posest predali svojemu fevdnemu gospodu Ulriku in se

obvezali stopiti v njegovo službo Krestina iz Završja in njen sin Prodan, sin pokojnega Markvarda prav tako iz Završja, ter Alessio, sin Margarete *de Jesicha*.<sup>59</sup>

Leta 1276 je bila završniška posest oz. dohodki, ki so prihajali s te posesti, predmet pogajanj med Ulrikom II. in njegovo hčerko Franciško. Franciška je namreč tega leta pooblastila svojega očeta, da izterja od dedičev njenega pokojnega moža Vošalka iz Momjana 1000 malih veronskih liber, ki so ji pripadale kot jutrnja.<sup>60</sup> Vse kaže, da je Ulriku uspelo dobiti zahtevani denar, ki pa ga ni vrnil hčerki Franciški, temveč ji je za isto vsoto istega leta zasta-

<sup>59</sup> Štih, *Goriški grofje*, str. 104.

<sup>60</sup> Prav tam: *Ain instrument ainer procurei von Francisca von Reiffenberg auf irn vatter Ulrichen von Reiffenberg, thausendt M perner von irn hausswürrdt Uschalcken von Mîmilan erben als ir zuegesagt morgengab einzutreiben*. Pred prevlado hubnega sistema je žena prešla iz ene širše ali ožje rodbinske skupnosti v drugo, ne da bi pri tem prinesla s seboj kakršne koli imovinske pravice iz svoje prvotne skupnosti. Imela je samo možnost, da za svojo osebno lastnino pridobi le predmete za osebno uporabo. Poroka je bila priložnost, da so ji ženin pa tudi drugi sorodniki darovali take stvari. Ponekod sta take darove sprejemala ženin in nevesta skupaj. Zbiranje darov je v ljudskih običajih ohranjeno do novejših časov in se vrši praviloma ob polnoči poročne noči. Vsekakor so prvotno zbiranje darov opravljali potem, ko je bil zakon dokončno sklenjen, torej po telesni združitvi, ob jutru po poročni noči. Zato so taki darovi dobili ime jutnja (Morgengabe). V germanskih pravih gre pri tem izključno za moževo darilo ženi (Vilfan, *Pravna zgodovina*, str. 254).

<sup>58</sup> Schumi, *Urkunden*, str. 73, št. 67: *Inprimis nominatim castrum Pinquent...villam Castan...*; Štih, *Srednjeveške*, str. 193.

vil dohodke v Završju, verjetno kot kompenzacijo za Vošalkov dolg:<sup>61</sup>

† V letu njegovega rojstva 1276, v 4. indikciji, dne 13. decembra. Z navzočimi gospodi, gospodom Dietalmom duhovnikom kaplanom gospoda Ulrika iz Ribemberka, Andrejem iz Pevme, Concom Colbilino gastaldom v Gorici, Henrikom imenovanim Wranch, Diecmanom, Leonardom, imenovanim Parisin, Hanço, imenovanim Rorinnolt, Bernhardom sinom Wrancha in drugimi. Gospod Ulrik z Ribemberka je zase in svoje dediče za ceno 1000 malih veronskih liber dal in obvezal gospo Franciško svojo hčer, некоč ženo Vošalka iz Momjana, in njene dediče, s svojimi dohodki v Završju, namreč 2000 malih veronskih liber letno pod pogojem, da mora zgoraj omenjeni gospod Ulrik iz Ribemberka zase in svoje dediče oz. druge, ki bi imeli omenjeni kraj Završje, plačati letno omenjeni gospe Franciški in njenim dedičem ali komurkoli bi se vezal, 200 malih veronskih liber letno in to 15 dni pred praznikom sv. Mihaela vsako leto. Kdorkoli bi imel, tako kot zgoraj zapisani, zgoraj omenjeno premoženje ali dohodke iz Završja, mora plačati zgoraj omenjeni Franciški ali njenim dedičem 200 liber letno, dokler ne bo dobila 1000 malih veronskih liber; če pa bi želel kdo plačati 1000 veronskih liber za odkup omenjenega dohodka omenjene Franciške, mora sama Franciška dobiti nazaj zgoraj omenjeni denar in se odreči zgoraj omenjenemu dohodku in se mora odreči zgoraj omenjenim 200 libram zaradi one obveze (podčrtal M. L.). S podpisom je Ulrik z Ribemberka obljubil zase in svoje dediče zgoraj omenjeno obvezo in da ji ne bo nikoli nasprotoval, s kaznijo celotnega svojega premoženja, premičnega in nepremičnega, s katerim bi bila plačana kazen in da listina ostane v svoji trdnosti. Opravljeno v vasi Runiča, v prostorih zgoraj omenjenega Ulrika z Ribemberka. Jaz Francišek iz Gorice, notar po pooblastilu vladarske avtoritete, sem bil prisoten pri zgoraj omenjenih [poslih] in bil naprošen zapisati.

S tem pravnim dejanjem zastavitve dohodkov od posesti Franciška ni postala lastnica posestva v Završju. To je bilo še vedno v lasti njenega očeta Ulrika, ki ga je lahko še naprej oddajal v fevd, vendar je bila Franciška upravičena do prejemanja zneska 200 malih veronskih liber od vsakogar, ki je imel Završje v lasti. Postavljen je bil tudi rok, do katerega naj se plačilo vsako leto izvrši, to je 15 dni pred praznikom sv. Mihaela (29. septembra).

Opozoriti je treba še na nejasnosti pri samem prevajanju teksta: v delu besedila, kjer je govora o možnosti, ki jo ima Franciška, da proda omenjeni letni dohodek za 1000 veronskih liber, je zapisano, da se mora odreči dohodku 200 liber (...*dimitere redditus supradictos* ...), takoj zatem pa sledi popolno nasprotje tej izjavi, namreč, da se ji zgoraj omenjenim 200 libram ni treba odpovedati (...*et de*

*supradictos ducentarum librarum pro obligatione(m) illa nichil penitus ei dimitere teneatur*). Omenjeni del sem v slovenskem prevodu podčrtal, saj ga nisem prevedel dobesedno, ampak tako, da je besedilo ohranilo smiselnost.

V splošni pravni zgodovini se pri zastavitvi nepremičnin razlikuje starejša zastava, pri kateri dobi zastavni upnik posest nepremičnine, od novejšje, pri kateri obdrži zastavitelj nepremičnino v posesti in se mu ta odvzame šele ob neizvršitvi obveze v sodnem postopku. Pri starejši zastavi je zastavni upnik dobil s posestjo tudi užitek nepremičnine oz. njenih donosov (tako kot Franciška). Od zastavljenih posesti je tako lahko na primer pobiral vse datjave, ki jih je dotlej dobival zastavitelj. Pri tem so donosi pripadli zastavnemu upniku, ne da bi se njihova vsota odbijala od dolga; zastavljeni predmet je za zastavitelja mrtev, donosi tvorijo neke prikrite obresti in zaradi njih je zastava lahko večna. V soglasju s svojim naukom o obrestih je Cerkev skušala omejevati to obliko zastave in leta 1235 je izšel papežev dopis, naperjen proti mrtvim zastavam, iz katerih so upniki prejeli že čezmerni znesek.<sup>62</sup> Tako je Franciška lahko prejela letni dohodek 200 liber le tako dolgo, dokler ni dobila poplačanih 1000 liber, kolikor je bila vredna zastava (...*solvere teneatur supradicte domine Francisce aut suis heredibus libras ducentos anuatim quamdiu sibimille libras weronensium date non fuerint*...).

Kot jutrnja se znotraj rihemberškega rodu posest v Završju predaja še enkrat: iz leta 1292 imamo ohranjen instrument listine, s katero je dal Ulrik III. z Ribemberka svoji ženi Kunigundi iz Vilalte posest Završje kot jutrnjo, predajo završniške posesti pa je moral potrditi goriški grof Albert II., ki je bil fevdni gospod.<sup>63</sup> Ker pa se je Ulrik močno zadolžil v Gorici in Čedadu, je zastavil posestva Ribemberk, Weidegg in Završje kot klavzulo, da bo vrnil dolg 503 oglejskih denarjev, ki mu jih je bil posodil Ulrik Strassoldo (brat njegove matere Palmeire, ki je bila poročena z Ulrikom II. z Ribemberka) do leta 1296.<sup>64</sup> Dolg je Ulrik sicer vrnil, odpovedati pa se je moral vsem posestvom na Koroškem ob Dravi in Möllu, ki so bila goriški fevd.

Leta 1354 so Rihemberški, natančneje Dietalmov sin Ulrik V., od oglejskega patriarha Nikolaja Luksemburškega pridobili grad Grožnjan v severni

<sup>62</sup> Vilfan, *Pravna zgodovina*, str. 240.

<sup>63</sup> Štih, *Goriški grofje*, str. 104: *Ain instrument aimer urkhundt, das Ulrichen von Reiffenberg seinem schwewchter Diethelmen von Vilalta für sich unnd sein tochter Kunigund bemelts Reiffenbergs hausfrau das schloss Puimont müsambt etlichen dörffern mit verwilligung der grauen von Görz als lebenberren eingeanntwurt hat, für gedachter frauwen wiederlegung unnd morgengab.*

<sup>64</sup> Štih, *Goriški grofje*, str. 105: *Von Ulrichen von Reiffenberg den jungern auf Ulrichen von Strassaw umb 503 mr. Aglay, so er für in zu Görz und Cuidatt bezalt hat, auf Michaelis zu bezallen, mit verpfendung des schloss Reiffenberg, Weydegckh vnd Puymont. Ist ain zerschnitten instrument.*

<sup>61</sup> Štih, *Srednjeveške*, str. 186. Na začetku besedila, v invokaciji, je uporabljen simbol križa t. i. krismon.

Istri. Pred tem je grad bil v lasti Vikarda iz Pietrapelose, ki ga je leta 1287 predal Benečanom. Po Vikardovi smrti leta 1329 je grad podedoval njegov sin Peter, ko pa je leta 1339 umrl tudi Peter, so grad ponovno pridobili patriarhi iz Ogleja. Ti so sprva Grožnjan podelili v fevd furlanski plemiški družini de Castello, kasneje pa, kot že rečeno, goriški plemiški družini z Rihemberka.<sup>65</sup> O Grožnjanu v rihemberških rokah nam govori več dokumentov: leta 1358 si Ulrik V. z Rihemberka od beneškega doža Ivana Dandola sposodi 4000 dukatov in mu kot jamstvo, da bo dolg vrnil, zastavi grad Grožnjan.<sup>66</sup> V dokumentu iz aprila leta 1359 so zabeležene pravice in pooblastila, ki pripadajo gradu Grožnjan, v njem pa se v zvezi z grožnjanskimi gozdovi in dvema vinogradoma omenjano tudi gospodje z Rihemberka.<sup>67</sup>

Okrog sredine 14. stoletja se je približeval čas, ko je Beneška republika začela aktivno posegati v razmere na jugovzhodu, zlasti so stremeli po osvojitvi Istre, tako je tudi Ulrik V. poskušal priti v stik z novo silo: potem ko je beneški senat 3. aprila 1354 sklenil, da se Ulriku dovoli prost prehod do Benetk, je Ulrik preko tržaškega podestata leta 1355 ponudil grad Pietrapelosa za nakup, nakar je senat 3. decembra 1355 sklenil, da se mora podestat spustiti v pogajanja z Ulrikom, da bi slednji poslal v Benetke svojega pooblaščenca. Tako je Ulrik leta 1356 poslal v Benetke svojega predstavnika, ki pa senatu ni mogel pojasniti pravic, ki jih je Ulrik imel do Pietrapelose, pa tudi zahtevana cena je bila previsoka. 6. januarja 1356 je senat naročil tržaškemu podestatu naj se točno informira o obsegu teh pravic in da naj Ulrika pregovori k razumni ceni; ker so pogajanja bila neuspešna, je nalogo tržaškega prevzel koprski podestat, a so tudi tokrat propadli vsi poskusi za poravnavo.<sup>68</sup> Je pa Ulrik še vedno nadaljeval s približevanjem Benetkam in tako je 20. julija 1356 s senatom sklenil najemniško pogodbo, ki je Ulrika zavezovala, da se mora udeležiti vseh bojev na strani Benetk v Istri, na Krasu in v Furlaniji ter priskrbeti 60 opremljenih vojakov in konjenikov.<sup>69</sup> Poznan pa je tudi konec tega najemniškega sodelovanja: 4. januarja 1369 je iz Trsta pisal v Benetke beneški generalni kapitan Dominik Michieli, da je prejel doževo pismo, naj se Ulrika z Rihemberka ne vzame več kot najemnika; vzrok za tako dejanje ni znan, je pa morda povezan z roparskimi tolpmami po Istri, o katerih Michieli poroča 28. januarja 1369 – deset ropanj naj bi izvedel Ulrik z Rihemberka.<sup>70</sup>

Omenili smo rihemberška posestva na območju Dornberka in Zalošč, za katera tudi vemo, kako in kdaj so prišla v roke gospodov z bližnjega Rihemberka. Iz leta 1281 je ohranjena listina, s katero Nikolaj z Dornberka daje v imenu Otona Rihemberškega, imenovanega tudi *Wimbuler*, oglejskemu patriarhu Rajmundu vse zaloške posesti pri gradu Dornberk, ki so bile nekoč v lasti koroškega vojvode Ulrika in od katerega jih je bil Oton prejel v fevd. Zaloške posesti pa so od novega fevdnega gospoda ponovno prejeli gospodje z Rihemberka, saj je patriarh svoje nove posesti predal "v pravičen in zakonit fevd" Orklinu z Rihemberka.<sup>71</sup> O prisotnosti gospodov s sosednjega Rihemberka na območju Zalošč priča listina izdana 2. julija 1347, s katero Ulrik V., kot zemljiški gospod tega posestva, dovoli kupčijo svojega fevdnega prejemnika Arnolda, sina pokojnega Friderika Haisa iz Dornberka.<sup>72</sup> Rihemberški so očitno na območju okrog Dornberka imeli posestva v fevdu od koroških vojvod iz rodu Spanheimov. Leta 1261, ko je Ulrik III. Spanheimski sklenil poravnavo z Oglejem, je moral temu odstopiti vse, kar je posedoval na jadranskem obalnem področju; tako je Koroška izgubila tudi staro posest na "Krasu".<sup>73</sup> Ta poravnava je bila del čedajskega miru, podpisanega 24. novembra 1261, s katerim se je končal boj med Ulrikom III. in oglejskim patriarhom Gregorjem de Montelongo, ki je nasledil leta 1251 umrlega patriarha Bertolda.

Že leta 1258 leta se je Ulrik zapletel v vojno s salzburškim nadškofom, ki ga je papež umestil na mesto odstavljenega nadškofa in Ulrikovega brata. Ob vpadu Kumanov pod vodstvom ogrskega prestolonaslednika in štajerskega vojvode Štefana, je bil Ulrik prisiljen braniti Koroško in se pridružiti kralju Otokarju Přemyslu, ki je v bitki pri Groissenbrunnju julija 1260 premagal Ogre. Naslednje leto je končno prišlo do pomiritve in sklenitve že omenjene mirov-

<sup>71</sup> Bianchi, *Thesaurus*, str. 208, št. 460: *Item eodem ann. D. (1281) Nicolaus de Dorumberch procurator ad hoc Othonis dicti Wimbuler de Rifemberch, procuratorio nomine ipsius, libere renuntiavit in manibus D. Patriarche Raymundi omnibus bonis de Szoleschan prope Castrum de Doremberch sita, que fuerunt q.<sup>m</sup> D. Wolrici Ducis Karinthie, et ab ipso habuerat in feudum. Qua quidem renuntiatione recepta, dictus D. patriarcha investivit Orclinum de Rifemberch de predictis bonis ad rectum et legale feudum.*

<sup>72</sup> Trotter, *Die Herren*, str. 566.

<sup>73</sup> O geografski opredelitvi območja Krasa zasledimo v srednjeveških virih več variant: v najširšem smislu je Kras zajemal celotno planoto od Tržaškega zaliva do Ljubljanske kotline (v virih zasledimo "Vipava, Cerknica in Lož in Carstio"; "Begunje in Bezuljak sevemo od Cerknice in Carsto"), v najožjem smislu je Kras omejen na zaledje Trsta do kotline Reke in do Goriške ravnine (...in predicto loco Los quam in Arisperch, Circhnitz, Wipacho et Carsto). Pojem Krasa, kot ga uporabljajo Goriški grofje v svojih delitvenih listinah, pa je zajemal tržaški Kras in "zgomji Kras", ki se začne pri Pivki. Sam Kras pa je veljal kot del starejše zgodovinske pokrajine – Istre (Hauptman, *Nastanek*, str. 52–53).

<sup>65</sup> <http://en.wikipedia.org/wiki/Gro%C5%BEenjan#History>.

<sup>66</sup> Sardagna, *I signori di Reifenberg*, str. 155, št. 9.

<sup>67</sup> Prav tam, str. 160, št. 11.

<sup>68</sup> Trotter, *Die Herren*, str. 567.

<sup>69</sup> Sardagna, *I signori di Reifenberg*, str. 152, št. 7.

<sup>70</sup> Trotter, *Die Herren*, str. 568.



*Pregledna karta s severno Istro in Ziljsko dolino.*

ne pogodbe, ki je patriarhu sicer obetala veliko prevlado na Kranjskem, a je Ulrik trdno držal v svojih rokah tako spanheimske rodbinske posesti kot tudi tista posestva, ki mu jih je prinesla andeška soproga. V skladu z mirovno pogodbo je Ulrik izgubil le furlanska in kraška posestva.<sup>74</sup> V tem času pa je svojo naraščajočo moč v Istri in Furlaniji razkazoval tudi goriški grof, ki je vse bolj posegal v centralno posest Ogleja; to je pripeljalo do zavezniškega razmerja med patriarhom Gregorjem in nekdanjim rivalom Ulrikom ter aktivno obrambno politiko na teh posestih.<sup>75</sup> Ta politična situacija je pripeljala do sklenitve številnih sporazumov med patriarhom in Goriškimi, med njimi je tudi tisti iz marca 1264, v katerem kot priča nastopa Ulrik II. z Rihemberka.<sup>76</sup>

Do zemljiških posesti in dohodkov od njih pa so rihemberški gospodje prihajali tudi na način nezakonitega prilaščanja sosednih ozemelj. Pri tem opazimo podobnost z njihovimi gospodi goriškimi grofi, ki so ravno tako povečevali svojo posest na račun nekaterih sosedov. Iz leta 1267 je poznana pritožba opata iz Možaca nad goriškimi grofi in Ulrikom z Rihemberka, ki s prilaščanjem posesti možaškemu samostanu delajo veliko škodo. Ulrik in njegovi nečaki naj bi se po opatovem opisu polastili odvetniške pravice nad kraji *Seuillano*, *Laudacano* in nad območjem *Branica* pri Rihemberku ter s tem samostanu povzročili do 35 mark škode letno.<sup>77</sup>

Znotraj kroga goriških ministerialov je mogoče zaslediti veliko število porok in sorodstvenih povezav med posameznimi goriškimi ministerialskimi in viteškimi rodovi, kar je še olajšalo dejstvo, da so imeli pri sklepanju zakonskih vezi proste roke in niso potrebovali dovoljenja in soglasja goriškega grofa (ki pa je bil verjetno s poroko seznanjen), kot je bilo potrebno, če so se goriški ministeriali želeli poročiti z ministeriali drugega fevdalnega gospoda, cerkvenega in posvetnega. Prav gospodje z Rihemberka so nazoren primer o široki družinski povezavi, ki so jo stkali moški in ženski člani enega najpomembnejših ministerialskih rodov goriških grofov z drugimi plemiškimi družinami. Rihemberške sorodnike lahko zasledimo v Istri (Momjan, ki je pripadal Devinskim gospodom, Pietrapelosa), v Furlaniji (Strassoldo, Vilalta, della Torre), na Kranjskem (Svibno, Hmeljnik, Čretež, Turjak), na Koroškem (Flaschberg, Wasserleonburg, Osterwitz), na Tirolskem (Strassberg, Rodank, Velthurns) ter v Pinzgau (Felben).<sup>78</sup>

Z devinskimi gospodi, ki so bili najmočnejši ministerialski rod oglejskih patriarhov, jih je povezovala zakonska zveza med Biakvinom iz Devina, Vošalkovim sinom in Gertrudo, hčerko Ulrika I. z Rihemberka. Poznana je poročna pogodba, sklenjena 8. septembra 1249 med Vošalkom iz Devina v imenu sina Biakvina iz Momjana in Ulrikom iz Rihemberka v imenu hčerke Gertrude. Vošalk obljubi, da bo dal Ulriku 200 mark oglejskih denarjev, Biakvin pa svoji ženi Gertrudi 100 mark oglejski denarjev za jutrnjo.<sup>79</sup>

*V imenu večnega Boga amen. Gospod Vošalk iz Devina je zase in svojega sina Biakvina z ustno pogodbo določil in obljubil dvojno plačati Ulriku z Rihemberka in njegovi hčerki Gertrudi, ženi omenjenega Biakvina, in sicer 200 mark oglejskih denarjev s poroštvo premoženja omenjenega gospoda Vošalka in njegovega sina Biakvina, celo taka složnost se je pokazala med njimi, da kdorkoli bi iz tega zakona preživel brez skupnega dediča, je jasno, da zaradi zakona dobi v užitek 100 mark in potomci morajo v skladu s pogodbo po smrti vrniti omenjenih 100 mark dedičem prvega umrlega. Poleg tega so se gospod Hugo z Rihemberka, Rudolf iz Devina, Kono iz Momjana sin zgoraj omenjenega Vošalka, določili za poroke in glavne dolžnike za omenjenega Vošalka in njegovega sina Biakvina in obljubili, da bodo pazili, če omenjeni gospod Vošalk in njegov sin Biakvin ne bodo upoštevali zgoraj omenjenega, pod obvezo vsega svojega premoženja. Razen tega je zgoraj omenjeni Biakvin obdaril svojo zgoraj omenjeno ženo s 100 oglejskimi markami, ki se imenujejo jutrnja. Poleg tega so določeni za poroke in glavne dolžnike gospodje: njegov oče Vošalk iz Devina, Rudolf iz Devina, Kono iz Momjana Biakvinov brat, Hugo z Rihemberka. Priče teh zadev so gospodje Geiselbert iz Khünburga, Henrik iz Greifenfelsna, Švarcman s Krmina, Moultrap iz Kastelrutba, Henrik iz Lubidrica, Val[ter] iz Nussberga, Gebhard z Devina, Henrik iz Castellnuova v Furlaniji in številni drugi. Zadeve so zapisane leta gospodovega 1249, v 8. indikciji, v četrtek, 8. dne meseca septembra. Jaz Bernard pisar gospoda Ulrika z Rihemberka, sem bil navzoč pri vseh teh zadevah in bil z obeh strani naprošen, da s pričevanji zapišem to listino.*

Ne moremo dvomiti, da je ta zveza zrasla iz dolgoletnega poznanstva Ulrika in Vošalka v službi goriških grofov. Skupaj sta bila z grofom Majnhardom III. Goriško-Tirolskim v Padovi, ko je ta spremljal cesarja Friderika II. Ulrik in Vošalk se večkrat omenjata skupaj kot priči v listinah goriških grofov.

Momjanska veja Devincev je v dveh generacijah z Rihemberškimi stkala sorodstvene vezi. Poleg poroke med Biakvinom iz Devina in Gertrudo z Rihemberka, se je Vošalk II., ki je bil Biakvinov

<sup>74</sup> Komac, *Od mejne grofije do dežele*, str. 172–176.

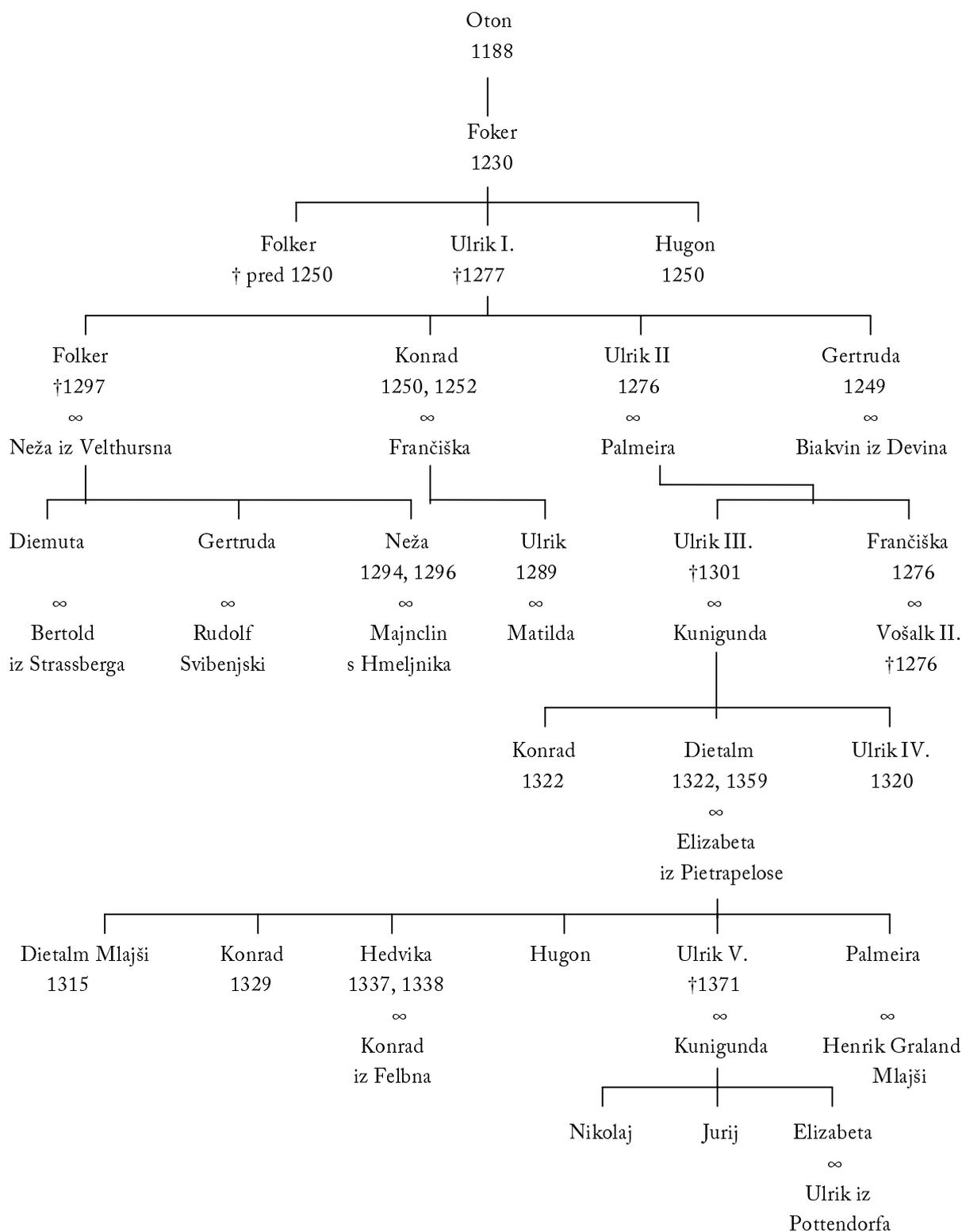
<sup>75</sup> Prav tam, str. 178.

<sup>76</sup> Joppi, *Documenti* (1886), str. 31–35, št. 35; Wiesflecker, *Die Regesten*, str. 188, št. 716.

<sup>77</sup> Wiesflecker, *Die Regesten*, str. 212, št. 791.

<sup>78</sup> Štih, *Goriški grofje*, str. 167.

<sup>79</sup> Štih, *Srednjeveške*, str. 185.



Genealoška preglednica gospodov z Ribemberka.

nečak, poročil s Frančiško z Rihemberka, hčerko Ulrika II., ki pa je leta 1276 bila že vdova. V zakonu med Biakvinom in Gertrudo sta se jima rodila dva sinova, Ulrik in Kono, ki ju je njihov rihemberški stric Ulrik II. leta 1273 investiral v desetino v Miljah (... *nepotes suos Odoricum et Conum fratres filios quondam domini Biachini de Mimiliano...*).<sup>80</sup> Sorodstvene vezi med devinskimi in rihemberškimi gospodi lahko opazimo tudi v dokumentu iz leta 1289. Takrat je Hugo iz Devina razsojal v Lienzu v sporu glede nekaterih posesti in dohodkov med Ulrikom z Rihemberka in Elo iz Rodanka pri Briksnu, hčerko pokojne Ulrikove žene Matilde oz. Metze (...*quondam domina Metza de Reyffenberch uxor dicti domini Wlrici de Reiffenberch... Wlricus de Reiffenberch... filius quondam domini Chunradi de Reiffenberch... nobila domina Ella de Rodnich... quondam domina Metza, mater predictae domine Elle.*). Hugo imenuje Ulrika *consanguineum meum*, kar pomeni da ju družijo ista kri. "Ista kri" pa ne pomeni ožjega sorodstva, saj je bil kot sorodnik lahko poimenovan vsak, pri katerem so veje družinskega debla na kakršen koli način dobile skupne točke z vejami drugega posameznika. V našem primeru je bila Ulrikova teta Gertruda poročena z Biakvinom iz Momjana, Biakvin pa je bil bratranec Hugovega očeta Štefana. Gertrudina sinova Ulrik in Kono sta bila Hugova bratranca v drugem kolenu in bratranca v prvem kolenu našega Ulrika z Rihemberka.<sup>81</sup>

Še en plemiški rod na Slovenskem, s katerimi so Rihemberški postali sorodniki, so bili gospodje s Turjaka oz. s Hmeljnika po katerem se je pretežno poimenoval Majnclin, ki pa je izviral s Turjaka. Sorodstvene vezi med tema dvema plemiškima družinama lahko razberemo iz delitve dediščine med Rihemberškimi in Turjaškimi po smrti Folkerja z Rihemberka leta 1297.<sup>82</sup> Folkerjeva dediščina se je delila med njegovega brata Ulrika, Rudolfa iz Svibnega, Bertolda iz Strassberga in Majnclina s Turjaka. Ker sta bila tako Rudolf kot Bertold poročena s Folkerjevima hčerama Gertrudo in Diemuto, si Majnclinovo udeležbo pri dedovanju lahko razložimo tako, da je njegova žena Neža oz. Agneza ena od hčera Folkerja z Rihemberka in je dobila ime po mami Neži iz Velthurnsa na Tirolskem.<sup>83</sup> Zakonskemu paru Majnclinu in Neži lahko sledimo v nekaterih daritvenih in prodajnih listinah, v katerih je Majnclin poimenovan po Hmeljniku, kjer je leta 1290 v fevd dobil en dvor in ne po Turjaku. Dne

19. maja leta 1294 sta Majnclin in njegova žena Neža prodala opatu in cistercijskemu samostanu v Stični tri kmetije (hube) ob reki Temenici blizu vasi Dole za 19 oglejskih mark:<sup>84</sup>

*V gospodovem imenu amen. Številne in velike sitnosti so se nam pripetile v naših letih... naj bo torej zapisano, tako za sedanje kot za bodoče, da jaz Majnclin s Hmeljnika s soglasjem gospe Neže svoje žene in vseh svojih otrok, sem svobodno prodal tri kmetije okrog reke Temenice, ki so deležne dednega prava .... častitljivemu gospodu opatu v Stični po imenu Henrik za deset in devet mark oglejskega denarja ...*

V drugi listini prepusti Majnclin 24. novembra 1296, ravno tako samostanu v Stični, za osem kmetij v Dobrniču svojih šest v Dolu in dve v Škofjem:<sup>85</sup>

*... da sem jaz Majnclin s Hmeljnika s soglasjem in s skupno voljo moje žene gospe Neže in vseh svojih dedičev, s častitljivim gospodom Henrikom, opatom stiškega samostana sklenil tako zamenjavo, ... za osem kmetij ležečih v Dobrniču, pripadajočim omenjenemu samostanu, drugih osem, namreč šest v Dobu in dve v Škofjem sem istemu samostanu določil za zamenjavo ...*

Iz listine, izdane leta 1367 dobimo podatek še o enem zakonskem razmerju rihemberških potomk: izdal jo je Majnhard iz Rožeka, goriški vitez, v njej pa je zapisano, da je bil Ulrik s Potovega vrha pri Novem mestu poročen s hčerko Ulrika z Rihemberka in ji je s to listino podelil jutrnjo.<sup>86</sup>

## OBJAVLJENI VIRI

Baraga, France: *Gradiivo za slovensko zgodovino v srednjem veku 6/1, listine 1246–1255*. Ljubljana : Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, 2002.

Bianchi, Josephus: *Thesaurus Ecclesiae Aquilejensis. Opus saeculi XIV*. Civitas Utini : Typogr. Archiepiscopali Trombetti-Murero, 1847.

<sup>84</sup> Otarepec, CKSL, 1294 V. 19: *In nomine domini amen. Multis incommotis et magnis occurrimus cum aetatis nostrae negotia styli officio perenamus, innotescat igitur tam presentis quam futuris, quod ego Meinzelinus de Hopffenbach de consensu domine Agnetis uxoris meae omniumque liberorum meorum tres mansos hereditario jure me libere contingentes circum fluvium Tempniz ... venerabili domino abbati Sitticensi Henrico nomine pro decem et novem marcis denariorum Aquilegensium vendidi*

<sup>85</sup> Otarepec, CKSL, 1296, XI. 24: *...quod ego Meinzelinus de Hopffenbach de consensu, ac unanimi voluntate uxoris mee domine Agnetis omniumque heredum meorum, talem feci commutationem cum venerabili domino Henrico abbate monasterii Sitticensis, ... pro VIII<sup>o</sup> mansis in Doevernik siti sad predictum monasterium pertinentibus, alios VIII<sup>o</sup> videlicet VI in Aich et duos in Pischolstorfeidem monasterio in concambio assignavi ...*

<sup>86</sup> Štih, *Goriški grofje*, str. 136: *Ain urkbundt von Mannharten von Rossegg unnd anderen, das herr Ulrich von Pottendorf seiner hausfrawen, herrn Ulrichen von Reiffenberg tochter, zway tausennndt gulden zu morgengab geschaffn bat.*

<sup>80</sup> Štih, *Goriški grofje*, str. 77.

<sup>81</sup> Prav tam, str. 50.

<sup>82</sup> Štih, *Goriški grofje*, str. 118: *Ain vertrag von graf Albrecht von Görz zwischen Vlrichen von Reiffenberch, Ruedolf von Scherffenberg, Berchtolden von Strassberg unnd Mainczlin von Auersperg von wegen Volckhern von Reiffenberg verlassen erbschaft.*

<sup>83</sup> Štih, *Goriški grofje*, str. 119.

- Jaksch, August: *Monumenta historica ducatus Carinthie IV*. Klagenfurt : F. Kleinmayr, 1906.
- Joppi, Vincenzo: Documenti Goriziani. *Archeografo Triestino*, 1886, št. 12, str. 1–89; 1888, št. 14, str. 21–60.
- Kos, Franc: *Gradivo za zgodovino Slovencev 5*. Ljubljana : Leonova družba, 1928.
- Kos, Milko: *Srednjeveški urbarji za Slovenijo, Urbarji Slovenskega primorja II*. Ljubljana : Akademija znanosti in umetnosti, 1954.
- Otorepec, Božo: *Centralna kartoteka srednjeveških listin*. Zgodovinski inštitut Milka Kosa, ZRC SAZU. (gradivo še ni v celoti objavljeno)
- Preinfalk, Miha: *Gradivo za slovensko zgodovino v srednjem veku 6/2. Imensko kazalo*. Ljubljana : Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, 2007.
- Sardagna de, Giuseppe: I signori di Reifenberg nei secoli XIII e XIV e piu particolarmente di Ulrico di Reifenberg (1307–1384). *Archivio Veneto*, 1878, št. 15, str. 149–173.
- Schumi, Franz: *Urkunden und Regestenbuch des Herzogtums Krain, Bd. I*. Laibach : Narodna tiskarna, Verlag des Herausgebers, 1882/3.
- Wiesflecker, Hermann: *Die Regesten der Grafen von Görz und Tirol, Pfalzgrafen in Kärnten, I. Band: 957–1271*. Innsbruck : Universität Wagner, 1949.

#### LITERATURA

- Czoernig von, Carl: *Das Land Görz und Gradisca*. Wien : Braumüller, 1873.
- Hauptman, Ljudmil: *Nastanek in razvoj Kranjske*. Ljubljana : Slovenska matica, 1999.
- Klebel, Ernst: Die grafen von Görz als Landesherren in Oberkärnten. *Carinthia*, 1935, št. 125, str. 218–246.
- Komac Andrej, *Od mejne grofije do dežele*. Ljubljana : Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, 2006.
- Kos, Franc: *Iz zgodovine devinskih gospodov. Razprave 1*. Ljubljana : Znanstveno društvo za humanistične vede v Ljubljani, 1923, str. 91–134.
- Paschini, Pio: *Storia del Friuli, vol. 2*. Udine : Istituto delle edizioni accademiche, 1935.
- Stopar, Ivan: Rihemberk, sivi grad v dolini Branice. *Kronika Ribemberka-Branika 2* (ur. Zalka Jereb et al.). Branik : Krajevna skupnost: Kulturno prosvetno društvo Franc Zgonik, 2006.
- Štih, Peter: *Goriški grofje ter njihovi ministeriali in militi v Istri in na Kranjskem*. Ljubljana : Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1997.
- Štih, Peter: *Srednjeveške goriške študije*. Nova Gorica : Goriški muzej, 2002.
- Trotter, Kamillo: Die Herren von Reifenberg. *Monatsblatt der heraldischen Gesellschaft Adler*, 1929, št. 581–586, str. 491–494, 534–544, 566–572.
- Vidmar, Cvetko: *Kronika Ribemberka-Branika*. Branik : Svet Krajevne skupnosti, 1994.
- Vilfan, Sergej: *Pravna zgodovina Slovencev (od nase-litve do zloma stare Jugoslavije)*. Ljubljana : Slovenska matica, 1996.

#### SPLETNE STRANI

- <http://en.wikipedia.org/wiki/Gro%C5%BEenjan#History>
- [http://www.allposters.com/-sp/Wolfgang-Lazius-German-Physician-and-Historian-Posters\\_i1863320-htm](http://www.allposters.com/-sp/Wolfgang-Lazius-German-Physician-and-Historian-Posters_i1863320-htm)



#### Z U S A M M E N F A S S U N G

#### Über die Herren von Reifenberg, ihren Besitz und ihre Verwandtschaftsbeziehungen

Die Herren von Reifenberg (Rihemberk) waren zwischen 1230 und 1371 Ministerialen der Grafen von Görz. Davor waren sie Ministerialen des Bischofs von Brixen gewesen. Dieser hatte einen Vertrag mit Graf Meinhard von Görz geschlossen betreffend der Übergabe der Kinder Volkers von Reifenberg, um im Gegenzug die Kinder Marquards von Veldes (Bled) zu erhalten. Die Reifenberger hatten ihren Görzer Sitz auf Schloss Reifenberg errichtet, das nach den Schlossherren benannt wurde, deren Herkunft im Südtiroler Raum zu suchen ist. Offen bleibt die Frage, von welchem Schloss der Name dieses Adelsgeschlechts herrührt, den er später in das Wippach-(Vipava)-Tal mit sich brachte. Sowohl der Name *Riffenstein* als auch *Greifenberg* besitzen einige gemeinsame Elemente mit dem Namen *Rifenberch* bzw. *Reifenberch* (slow. Rihemberk). Dennoch sprechen Wappen und Siegel der Familie von Reifenberg zugunsten der Hypothese, dass er vom Schloss Greifenberg stammt, dessen Herren dieselben Elemente wie die Herren von Reifenberg in ihrem Wappen trugen.

Wegen der umfassenden, jedoch aufgesplitterten Besitzungen, mit denen die Herren von Reifenberg zum Großteil von den Grafen von Görz belehnt wurden, können sie zu Recht zu den bedeutenderen Görzer Ministerialen gezählt werden. Auf ihren Besitz trifft man im Gailtal in Kärnten, gleichfalls im Möll-, Isonzo- und Wippachtal, am Karst, in Friaul und in Istrien. Von ihrer hohen gesellschaftlichen Stellung zeugen auch zahlreiche Erwähnungen des Reifenberger Geschlechts in Ur-

kunden Görzer Provenienz, in denen sie als Bürgen, Schiedsrichter oder Zeugen von Rechtshandlungen auftraten, sowie das Hofmeisteramt, das Ulrich III. von Reifenberg am Hofe des Grafen Albert II. innehatte.

Die Urkunden der Görzer Hofkanzlei sowie der Kanzleien anderer weltlicher und geistlicher Herren jener Zeit stellen die Hauptquelle dar zur Erforschung der Geschichte der Herren von Reifenberg,

ihrer Rolle in der damaligen Görzer Politik, sowie ihrer gesellschaftlichen Verbindungen, die sie sehr oft mit anderen Ministerialengeschlechtern anknüpften. Von den gesammelten Urkunden gibt es nur einige wenige, die auf Befehl des Reifenberger Herrn uneingedenk des Willens seines Grundherrn aus Görz ausgestellt wurden, aber auch die Existenz einer Kanzlei auf Schloss Reifenberg ist nicht wahrscheinlich bzw. nachweislich.